

Tommy Kuusela är fil. dr. i religionshistoria och verksam som forskningsarkivarie vid Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. Han har publicerat ett stort antal artiklar om folktro, trolldom, fornnordisk religion och djur ur ett kulturhistoriskt perspektiv. År 2022 var han en av arrangörerna för ett tvärvetenskapligt symposium om träd vid Arkivcentrum i Uppsala.

Skogen i folktron:

Förtrollad och skrämmande

När John Bauer utförde sin målning *Rottrollen* 1917 gjorde han sig till tolk för en mångtusenårig syn på skogen som magisk och befolkad av mystiska väsen. Den var ett gränsland mellan verklighet och övernaturlighet. Men vid den här tiden var den tidigare skrämmande bilden av skogen på väg att vika. I industrialiseringens kölvatten följde en mer romantisk syn som höjde skogen till en del av nationen Sveriges själ och hjärta.

UNDER FÖRINDUSTRIELL TID VAR SKOGEN allt annat än en plats för rekreation och fritidssysslor. Då var den något som människan helst undvek om man inte hade ett särskilt ärende in i den.

”Skogen var det mörka, dystra, obestämda, det osäkra och osökta, som aldrig helt kunde bli förstått. Ve den, som vågade sig för långt in i det obestämda skogssnåret. Makter, gentemot vilka han ingenting förmådde, drevo där sitt spel, bindade honom med band, olösliga för varje människohand.”

Så beskrivs skogen i Tobias Norlinds översikt av den svenska allmogens under 1800-talet. Samma föreställning gäller även för äldre tid. Det var en allmän uppfattning om att skogen var i vägen, att den skulle betingas eller röjas undan till förmån för jordbruk och vägar. Folket tänkte sig att det i de stora skogarnas djup ruvade många faror. Den som tog sig in i skogens mörker riskerade att aldrig finna

vägen ut igen. Där kunde man bli utsatt för trolldom eller bli ansatt och i värsta fall dödad av rovdjur, rövare eller övernaturliga makter.

Skogen markerade en gräns och inom den fanns gränser som blev svårare och svårare ju längre in en människa kom. Det var bara jägare och kolare och sådana som hade särskilda ärenden till skogen som på egen hand gav sig in i den.

I skogarnas ytterkanter där vegetationen var mindre tät och stigarna mer bekanta släpptes kreatur på bete och här gick det att plocka allt från bär till kvistar och ris. Men även i skogarnas utkanter kunde övernaturliga väsen visa sig, de ville locka in och snärja människan i sitt rike.

I den här artikeln beskrivs skogen som en förtrollad plats, en plats som var fylld av berättelser om faror och ond bråd död. Efter-som jag av allmänheten ofta möter uppfattningen om att skogen var något människan höll av, rent av dyrkade i äldre tid, har jag här valt att lyfta fram exempel på äldre föreställningar som visar hur fel en sådan tankegång är.

Den farliga skogen

DET FINNS ETT TYSKT ORDSPRÅK SOM LYDER *Das feld hat Augen, der Wald hat Ohren* (Fältet har ögon, skogen har öron). Skogen hör allt, men alla kan lära sig något av den. I de djupa skogarna finns bottenlösa mysterier som väntar på att upptäckas och lösas av den människa som är beredd att ta sig in i dess hjärta. Skogen är en plats där människan är liten och utelämnad till dess nåd och nycker.

Den som vandrar i skogen kan förnimma en känsla av att vara iakttagen. Frågan är om det är av träden, av dess vilda djur, av övernaturliga väsen eller av uråldriga skogsandar. I skogens djup, i dess täta vegetation och mörker öppnar sig en förtrollad plats där skiljelinjerna mellan naturligt och övernaturligt suddas ut.

Den stig och de riktmärken som tidigare var självklara för att hålla reda på en riktning kan i ett ögonblick suddas ut och leda till att en person går vilse, längre och längre in i okända marker. Märkliga ljud – eller bristen på ljud – gör att skogen upplevs mer och mer främmande och opålitlig, samtidigt som den i nästa ögonblick kan uppfattas som förförisk och inbjudande.

MÄNNISKOR SOM LEVT I NÄRHETEN AV skogar har alltid berättat om dem. Det råder ingen brist på berättelser som utspelar sig långt inne i skogarna eller i dess utkanter. Skogen kan beskrivas, upplevas och avbildas som en magisk plats, på gott och ont. Det finns föreställningar om olika skogsväsen som sägs leva djupt inne i skogarna. Dessas gestalt och sätt att bete sig kan förklaras mot bakgrund av människans erfarenheter, aktiviteter och upplevelser inne i skogarna. Det är av den anledningen som berättelser om möten med övernaturliga väsen i skogen i olika tider ser annorlunda ut och fyller olika funktioner.

"I forna tider var skogen vild och mörk samt stängd åt alla håll och var så tät, att man ej kunde fälla ett träd med mindre än att det hängde

* Rishög upplagd på en plats där någon mött en våldsam död. Förbi-passande fyllde på med kvistar för att förhindra att den döde gick igen och för att skydda sig själva mot olycka.

sig i de närstående [...] Därför var det ej så lätt för den tidens folk att över stock och sten riskera sig fram på de snåriga skogsgatorna, då skogsfararna ofta ej hade någon annan rättledning än de bråtkasar, vilka var hopkastade vid vägen, eller de barfläckar man här och var huggit i träden. Visserligen var trängseln i underskogen och det djupa dunklet under trädens kronor ganska lägligt för den rädda haren, nattugglorna och den smygande skogsräven, men desto hemskare för de små bärplockarna och vallbarnen, vilka i skymningen måste få boskapen till foderhuset i skogen; under det att de fruktade att bli villade av skogstrollet, eller att få sova över i skogen [...] Och ändå hände det stundom, att barn och folk gick vilse i de djupa stiglösa skogarna, var ej sällan arga skurkar och rövare gömde sig för rättvisans arm och där de hade sina kulor och levde av att råna och mörda. Men kom de bortgångna ej hem efter dag och dygn, brukade man med kyrkklockorna ringa ihop folk efter dem; varefter, när de saknade omsider påträffades igen och förts till bygd, syntes ögonen stundtals helt vita i huvudet på dem av vildhet och förvridna av förskräckelse. Det var inte alltid man lyckades finna de vilsegångna vid liv.¹*

Citatet är baserat på en text av den gotländske skolmannen och hembygdsforskaren Per Arvid Säve (1811–1887) som beskriver gotländska skogar under äldre tid på ett målande sätt. Hans beskrivning är inte unik, den stämmer väl med hur människor upplevde skogen i det förindustriella Sverige.

Fornnordisk tid och svensk medeltid

MÖTET MED MAGISKA LANDSKAP I EN förtrollad natur finns beskriven i medeltida texter. Vissa skogar, eller vissa delar av skogarna, betraktades som mer fyllda av trolldom och mystik än andra.

I den fornnordiska mytologin omnämns skogar bara sporadiskt. I gengäld omnämns desto flera träd. Inte minst omtalas det kosmiska

Das Feld hat Augen, der Wald hat Ohren – fältet har ögon, skogen har öron – var ett vanligt talesätt i Tyskland redan på 1400-talet. Lägg märke till alla öron som konstnären lagt in i på trädens stammar och de många ögonen på den öppna marken.

Holländskt kopparstick 1546. Staatliche Museen zu Berlin, Kupferstichkabinett.

världsträdet Yggdrasil som har många paralleller i världens mytologier, bland annat i kristna tankar om livets respektive kunskapens träd.

Det första människoparet i de fornnordiska myterna, Ask och Embla, ges liv av gudarna när de finner dem liggandes livlösa på en strand. Deras namn vittnar om att de ursprungligen hör samman med träd, med ask och alm.

I en förkristen dikt beskrivs hur Oden i nio nätter hänger i ett vindpinat träd, offrad åt sig själv (*Hávamál*, strof 138). De flesta forskare tänker sig att han hänger i världsträdet, även om det aldrig direkt anges. Trädet tolkas vanligen som en ask, men hypoteser om en idegran eller en tall har framkastats.² Överlag finns det olika typer av mytologiska träd och trädtyper (alm, apel, ask, barrträd, björk, ek, fläder, idegran, lind och tall) beskrivna i den fornnordiska textskatten, men det nämns också en del om större skogar.

Många skriftliga källor som beskriver den fornnordiska mytologin är nedtecknade på Island under medeltiden. Det bör inte råda några tvivel om att skildringar av skogar bör gå tillbaka på en muntlig tradition och en naturbild från Skandinavien. Vidsträckta skogar och många av de djur som omnämns, som vargar eller björnar, har aldrig funnits på ön.

UNDER DEN YNGRE JÄRNÅLDERN BETRAKTADES skogarna som en dunkel och farlig plats. I den förkristna dikten *Völvans spådom* (*Völuspá*) kan vi läsa följande:

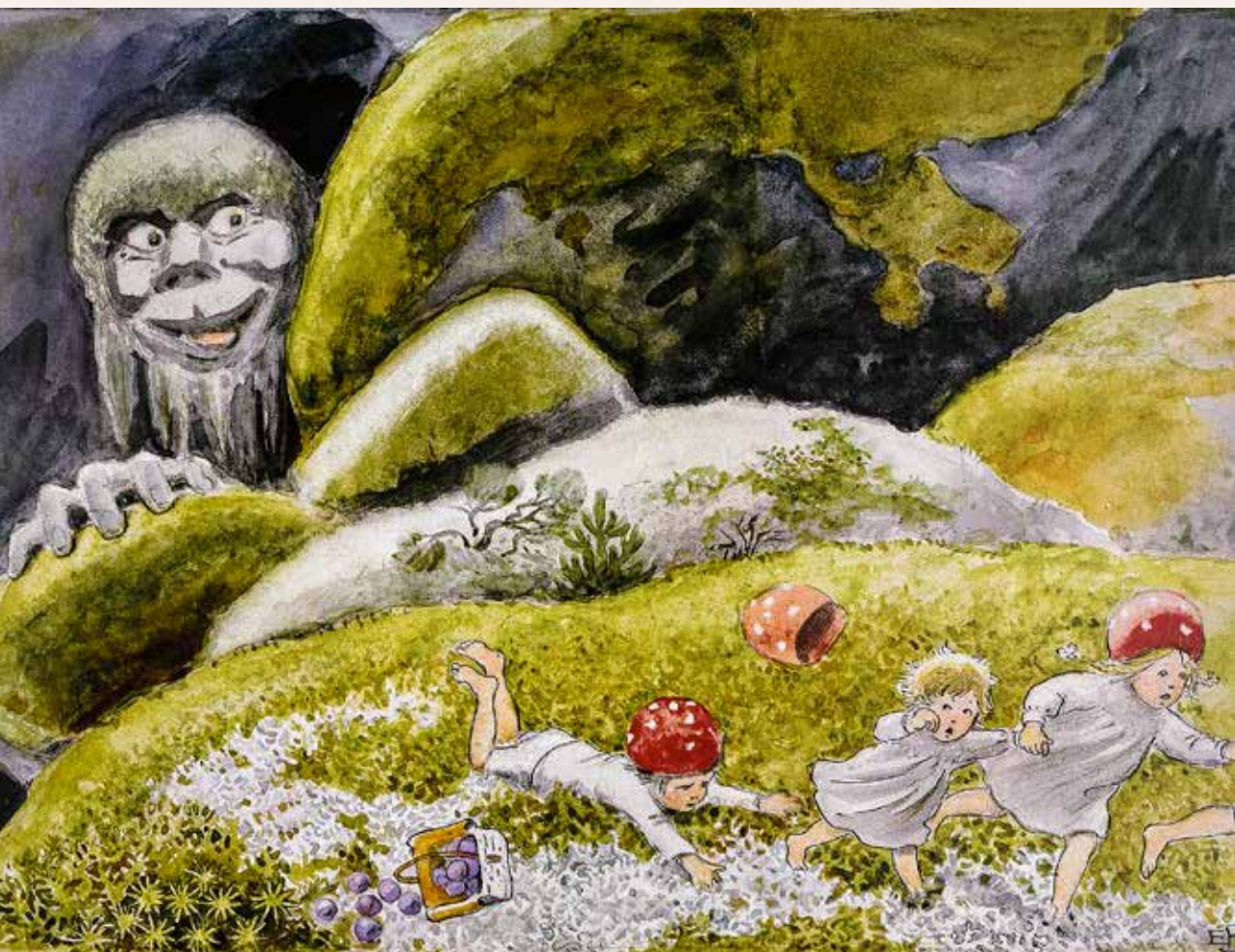
*Den åldriga satt
österut i Järnsbogen
och födde där
Fenris ungar.
Bland dem alla
blir det snart en
som i trollhamn slukar
solen på himlen.*

I DEN MYTISKA JÄRNSKOGEN (*Járnviðr*) föds vargar av en kvinnlig gestalt, sannolikt en jättinna. Den största av vargarna är Fenrisulven vars ena unge kommer att sluka solen.

Vargen tillhör de djur som jagar i skogarna och är vid sidan av björnen skräckinjagande och var stundtals direkt farliga för människan, inte minst för barn. Björnar som jagar och dödar levande djur kallas ofta slagbjörnar.³ I äldre tid är det svårt att finna positiva anspelningar om vargar, med undantag i en krigisk kontext där deras vildsinthet och förmåga att effektivt jaga i flock hyllas i en krigarideologi.

Odens bägge vargar Gere och Freke var inte några sällskapsdjur. Deras namn anspelar på deras girighet och matas av Oden, med de döda som fallit på slagfälten.

Enligt folktron kunde en människa bli förvandlad till en varg eller björn genom förbannelse eller egen rovdrift. Detta är något som beskrivs i den fornnordiska litteraturen, alltså en föreställning om vad vi kallar varulv.⁴ Att vargar och björnar kan påträffas i skogen kan ses som ännu en pusselbit som bidragit till människans rädsla för skogen.

Symboliken som förenar skog och rovdjur har en lång historia som markerar hur platsen förenas med död och fasa. Här kan vi påminna oss den gamla folksagan om Rödluvan och vargen. Den äldsta skriftliga versionen är av Charles Perrault från 1697, men sagan är med all sannolikhet äldre än så.⁵ Genomgående är det vanligt i folksagor – även sådana som har berättats muntligt i Sverige – att skogarna beskrivs som farliga platser.

Skogens fredlösa

I DET FORNNORDISKA SAMHÄLLET KUNDE man dömas till att bli fredlös. Det var en form av bestraffning som ledde till socialt utanförskap. Den fredlöse tog ofta sin tillflykt till skogen och benämndes *skógarmaðr* 'skogsman'. Det kunde också uttryckas med ordet *skóggangr* 'skoggång'. Ett barn som fötts av en fredlös kunde benämnas *vargdropi*, vilket betyder 'det som vargen lämnat efter sig'.

Ännu i början av 1900-talet då Elsa Beskow skrev sin klassiska sagobok *Tomtebarnen*, var föreställningen om magiska väsen och troll i skogarna fortfarande levande. Men snart skulle den vika för den både romantiska och prosaiska bild som idag präglar skogen.

I denna terminologi liknas den fredlöse själv med en varg, som berövas social gemenskap och förväntas leva utanför samhället, i skogen eller den vilda naturen. Den fredlöse är avskydd och i vissa fall precis som vargen jagad.⁶ Det återspeglas i ord för en fredlös, exempelvis *vargr* 'varg' eller av sammansättningar: *brennuvargr* (en mordbrännare), *gorvargr* (en som stjälar och slaktar kreatur), *heimsóknarvargr* (en som överfallit en annan i dennes hem och därför blir fredlös), *morðvargr* (en som blivit fredlös på grund av mord), *úvísavargr* (oviss varg, en som är fredlös men ännu inte vet om det).

I en del fall kunde den som var laglös ändå köpa sig fri. Då kunde skogssymbolik ingå, bland annat i uttrycket *kaupa sik ór skógi* 'köpa sig ur skogen' eller i benämningen *skógarkaup*.⁷

Det finns uppgifter om att vargar hängdes upp vid sidan av förbrytare på avrättningsplatser. Möjligen finner vi något liknande i eddadikten *Völvans spådom* (32). Där beskrivs *galgviði*, ett ord som består av komponenterna *galgi* 'galge' och *viðr* 'träd'. Det senare kan troligen tolkas som en pluralform vilket då skulle ge tolkningen 'galgskogen', det vill säga en slags offerlund där träden fungerar som galgar för att hänga upp djur och människor.

I DEN ISLÄNDSKA SAGAN *Völsunga saga* finns också skogssymbolik. Den dateras till omkring 1260–1270, men är sannolikt äldre. Sagan tillhör en genre som kallas för *fornaldarsagor*, där handlingen utspelar sig i en mytisk forntid med fantastiska inslag. Denna typ av sagor kan liknas vid en slags medeltida fantasylitteratur. Trots det kan en del av deras innehåll gå tillbaka på mytiska förlagor, samt muntligt berättande som sägner och folksagor förenat med föreställningar från nedskrivarens samtid.

Völsunga saga handlar om drakdräparen Sigurd Fafnesbane och völsungarnas uppgång och fall. I sagans första del utspelas flera händelser i skogsmiljö. Först berättas hur kung Völsung faller och hur hans tio söner binds fast vid en stock inne i en skog. Varje natt besöks fångarna av en varghona som biter ihjäl en av dem. Den sista av dem, Sigmund, får hjälp av sin syster som sänder en tjänare att smeta in hans ansikte med honung. När vargen under natten kommer dit börjar hon slicka på honungen. Sigmund biter då tag i hennes tunga och en hård kamp bryter ut. Stocken bryts sönder och Sigmund sliter ut tungan och dödar vargen, som i själva verket var en trolldomskunnig kvinna, mor till den kung som dödat Sigmunds far Völsung.

Här är skogen en plats för förvandling – en pojke blir till man och en människa blir till ett vilt djur. Senare i sagan får vi höra om Sigmund och hans yngre släkting, Sinfjötle.

Vid ett tillfälle begav de sig ut i skogen för att skaffa guld och de fann en hydda och två män sovande inne i hyddan med digra guldringar på sig. Männen hade råkat ut för trolldom, ty ett par varghamnar hängde över hyddan som de låg i. Det tionde dygnet kunde de komma ur hamnarna. De var kungasöner. Sigmund och Sinfjötle tog på sig hamnarna och kunde inte komma ur dem. Hamnarna hade samma egenskaper som förut, och de talade med vargstämman; de förstod båda vad den andre sade (övers. Inge Knutsson).

EN VARGHAMN ÄR ETT

fysiskt vargskinn eller en vargpäls som en person kunde trä över sig för att förvandlas till en varg. Sagan fortsätter med att berätta om hur de sprang i skogen och dräpte de män som de stöter på.

Vid ett tillfälle kastar sig Sigmund över Sinfjötle i vredesmod och biter honom i strupen, något som orsakats av den vildhet som medföljer av att springa i skogen i varghamn. Han bär sedan sin bror till hyddan och svär över varghamnarna och ber trollen ta dem.

Därefter beger han sig ut ur hyddan och ser i skogen hur två vesslor slåss. Den ena biter den andre i strupen men den som blivit sårad ilar in i snåren och lägger en växt över såret, varpå han blir återställd. En korp kommer flygande med samma växt och ger till Sigmund som genast tar den till sin bror och läker hans skador.

I skogen provas söner. Där lever de stråtrövarliv, hanterar vilda djur och identifierar sig med naturen genom att ikläda sig varghamn, till förödelse för andra människor, men på sikt som en förberedelse för att hämnas och rädda ätten.

Skogen och det vilda används som verbalt tillhygge i smädande i den mytologiska delen. Beskyllningar om att inte vara människa utan i stället ha levt ute i skogen med vargar, används som skymförd mellan män i sagan.

I en annan isländsk saga av samma genre, *Ketils saga hængs* (kap. 4), beskrivs mötet mellan hjälten Ketill och en trollkvinna inne i en skog i Trøndelag:

En natt händer det, att han vaknar av ett högt brak i skogen. Han springer ut och ser en trollkvinna med hästman som hänger ned över skuldrorna. Ketill sade: 'Vart är du på väg, gamle mor?' Hon svarade honom irriterat: 'Jag skall till trollens ting. Trollens konung, Skelking, kommer upp från Dumbshavet norröver, och Ofote från Ofotesfjorden

Vargar tar stor plats

i den nordiska mytologin och kopplas ofta samman med de människor som stöts ut ur samhället och blivit fredlösa. Begreppet varulv – det vill säga en människa som har förvandlats till varg – finns i hela det västgermanska språkområdet och är belagt i skriftliga dokument redan på 1000-talet.

Tyskt träsnitt från tidigt 1500-tal.

Det är förvånansvärt få konstnärer som försökte sig på att avbilda skogs-rået. Konstnären Per Daniel Holm gjorde dock år 1882 ett försök med sin Kolaren och skogs-rået där hon avslöjar sig genom sin svans. Holm var en i övrigt mycket skicklig naturmålare, men hade nog inte så djupa kunskaper om hur en kolmila såg ut...

och Torgerd Hargatroll och annat kraftfullt oknytt från de nordliga delarna av landet. Du skall inte uppehålla mig, för jag tycker inte om dig, för att du dräpt Kaldrana.' Och så vadade hon ut i vattnet och vidare ut i havet. Det var ingen brist på häxor som färdades över himlavalvet på ön den natten, men av dem tog Ketill ingen skada. Efter dessa händelser begav han sig hem, där han stannade i lugn och ro en tid (min övers.)⁸

DET VAR INTE OVANLIGT ATT TROLLPACKOR och häxor tänktes leva djupt inne i skogarna. I isländska sagor beskrivs möten med övernaturliga väsen i skogsmiljöer som liknar dem i Skandinavien och Finland. Av enstaka belägg framgår det att troll tänktes leva i skogar, något som överensstämmer med yngre föreställningar om folktrons skogstroll. Men i den större delen av sagorna dominerar fjäll, berg och klipphålor som trollens boplatser, vilket är naturligt på det skogfattiga Island.

Med stor sannolikhet har det också funnits berättelser om olika skogsväsen i Sverige, Norge och Finland under yngre järnåldern,

men dessa har aldrig nedtecknats och därför inte bevarats till eftervärlden.

I historikern och titulärbiskopen Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken* från 1555 finns beskrivningar av skogsväsen. I den tredje boken beskriver han kort skogsjungfru, skogsandar, häxor och andra väsen. I fjärde boken beskriver han skogsmänniskor, vilda stammar som sägs bo längst norröver i landet.

Det är tydligt att skogen även för Olaus Magnus är en plats där bara fantasin sätter gränser. Skogar förblir laddade med mystik och platser för möten med övernaturliga väsen.

Från 1600-talet fram till 1900-talets början finns tusentals bevarade berättelser om möten med olika skogsväsen. Skogarna beskrivs som tillhåll för allt från rövare och drakar till förunderliga och magiska platser där sällsamma händelser äger rum.

Runt om i världen finns det väsen eller andar som tänks härska över skogarna. De kan uppträda i olika former, ofta är de *antropomorfa*, det vill säga de påminner om människan medan något avviker. Antingen är de små, eller så har de djurattribut eller kroppar skapade som trä eller täckta av mossor.

I många länder härskar ett manligt väsen över skogen, hans röst kan höras bland lövens prasslande och suset och sorlet från vinden som drar igenom grenarna. Ofta tänks han bo i gamla knotiga trädstammar, i norra Europa vanligen i en tall eller en gran. I Finland kallas han för Tapio och i Storbritannien kan det liknas vid the Green Man.

Tanken om väsen som bor i en trädstam påträffas redan i källor från antikens Grekland där sådana kallades för *hamadryader*. Det fanns olika typer beroende på vilket trädslag de bebodde.

I Estland är det istället en grupp av väsen som råder i skogarna som kallas för *metsik*. I Ryssland kallas en grupp av skogsandar för *lieschi*, men där fanns också föreställningar om en skogsjungfru – *rusalki*. På liknande sätt är det i Tyskland, där ett kollektiv av skogslevande väsen kallades för *Moosleute* eller *Holzfräulein*.

I SKANDINAVIEN OCH FINLANDS SVENSKBYGDER var det ett kvinnligt väsen som härskade över skogen. Det har många olika namn men benämns ofta *skogsrå*, ett ord som består av komponenterna 'skog' och 'rådare'. Det senare visar att hon råder, det vill säga härskar, över platsen. På några håll – särskilt i Sydsverige – berättas det om en skogsman, som i en del fall är skogsråets make, i andra fall är han ensam.

I fornnordisk tid berättades det om kvinnliga och manliga troll som höll till i skogarna, men då sägs inget om att de hade makt över skogarna och dess varelser, vilket skogsrået under senare tid tänktes ha.

I den nordiska folktron var skogsrået fullt levande. Flera namn hade hon också. I södra Sverige hette hon oftast just Skogsrået. I Mellan-sverige kallades hon ofta för Huldran och längre norrut ibland för Vittra. Ingen vet säkert vem hon var men helt klart är att det var hon som härskade i skogen. Och att hon var både vacker och begiven på manfolk.

Akvarell av Robin Kuusela, 2018.

Skogsrådet personifierade skogens mysterier, hon kunde föra en människa vilse, bedåra honom, sluka honom i sitt rike, eller rent av ingå ett förbund med honom. För kyrkan var hon djävulens anhang som styrde och ställde över skogens växter och djur.

Den som gick vilse i skogen, eller den som var med om något märkligt i hennes rike hade alltid traditioner om skogsrådet att ta till som en förklaringsmodell. Om henne finns det tusentals berättelser i folkminnesarkiven – från 1600-talet till det tidiga 1900-talet. Men berättelserna om skogsrådet skulle kräva en helt egen artikel.⁹

Den romantiska skogen

IDAG UPPFATTAS SKOGARNA OFTA SOM magiskt laddade i positiv bemärkelse, men det är en föreställning som drastiskt förändras sedan solen gått ned och mörkret omsluter skogen. Detta romantiska, positiva synsätt är inte gammalt, utan har sitt ursprung i stadsmiljöer och präglas av nationalromantikens upphöjande av den svenska naturen i konst, poesi och litteratur. Skogen står i kontrast gentemot staden och de urbana miljöer som växte fram i och med industrialiseringen.

Den ofta bullriga och smutsiga stads- och fabriksmiljön fjärmade människorna från naturen. Det födde en vurm för äldre tiders allmogekultur, till en tid då bonden, fiskaren eller jägaren tänktes leva i relativ frihet i harmoni med naturen och där den upphöjdes till något behagligt och otvunget. Stadsbon behövde känna ett band till naturen. Som ett led i detta skapades nationalparker och vandringsleder.

Under samma tid föreställde konstnärerna sig skogarna som en förtrollande och vacker plats. Den orörda naturen: fjällen, skogarna, sjöarna, skärgården och de djur som bebodde dessa platser upphöjdes till en del av den svenska nationalkänslan. Naturen blev en del av Sveriges själ och hjärta.¹⁰

Ska man föreställa sig Sveriges natur tänker nog många på de vidsträckta skogarna och fjällen i norr, precis som man i Finland tänker på de tusen sjöarna och de många skogarna där. Norge associeras med fjäll och fjordar.

I allt detta hade skogarna en central plats – och har det än idag. I denna framväxande bild avbildades även de tidigare skrämmande övernaturliga makterna i ett romantiskt skimmer. Skogsrådet blev en vacker ung förförerska som visade sig i sällskap med väna djur. Älvorna föreställdes som dansande barn med en närmast oskuldsfull uppsyn och trollen blev mer hemtama och ofarliga.

Med den här korta texten hoppas jag att tanken om att skogen redan i äldre tid gladdde sinnet och att den var besjälad i positiv bemärkelse är påstående som kan ifrågasättas. ■

Noter

1. Normaliserat av mig, efter Säve 1877: 35.
2. von Hofsten 1957:33–39.
3. Kuusela 2019.
4. Kuusela 2012.
5. Se artiklarna i *Little Red Riding Hood. A Casebook* 1989.
6. Breisch 1994: 129ff.
7. Bøe 1956–1978: 602.
8. *Fornaldar sögur Norðurlanda* 1950: 173.
9. Se Granberg 1935; Kuusela 2020.
10. Thurfjell, David. *Granskogsfolk: hur naturen blev svenskarnas religion*. Stockholm 2020.

Referenser

- Breisch, Agneta.** *Frid och fredlöshet. Sociala band och utanförskap på Island under äldre medeltid*. Uppsala 1994.
- Bøe, Arne.** "Fredlöshet". I: *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. Malmö, 1956–1978.
- Den poetiska Eddan*. Övers. Lars Lönnroth. Stockholm 2016.
- Fornaldar sögur Norðurlanda*, 2, red. Guðni Jónsson, Reykjavík 1950.
- Granberg, Gunnar.** *Skogsrået i yngre nordisk folktradition*, Uppsala 1935.
- von Hofsten, Nils.** *Eddadikternas djur och växter*. Uppsala 1957.
- Kuusela, Tommy.** "Varulven i fornnordisk tradition". I: [nyutgåva] Ella Odstedt. *Varulven i svensk folktradition*, red. Per Faxneld & Per Norström. Tallinn 2012, 320–352.
- Kuusela, Tommy.** "Skogens ludne drott: folketro om björnen i Härjedalen och Jämtland". I: *Jämten* 2019, 96–107.
- Kuusela, Tommy** 2020. "Spirited Away by the Female Forest Spirit in Swedish Folk Belief". I: *Folklore* 131(2), 159–179.
- Little Red Riding Hood. A Casebook*, red. Alan Dundes. London 1989
- Liungman, Waldemar.** *Sveriges sägner i ord och bild*, 2. Örebro 1953.
- Norlind, Tobias.** *Svenska allmogens liv. I folksed, folketro och folkdiktning*. Stockholm 1925 [1912].
- P. A. Säve.** *Skogens sagor*. Visby 1877.
- Turfjell, David.** *Granskogsfolk – hur naturen blev svenskarnas religion*. Stockholm 2020.